

De pedagogische kwaliteit
van de ouderparticipatiecrèche in 2016;
Draaiers en hun relaties met kinderen in beeld
- Eindrapport -

R.G. Fukkink

R.M.V. Sluiter

M.J.J.M Gevers Deynoot-Schaub

K.O.W. Helmerhorst

Opdrachtgever:

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

Uitvoerder:

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek

Maart 2017

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar alle ouderparticipatiecrèches en kinderdagverblijven die hun medewerking hebben verleend aan deze kwaliteitspeiling en voor de gastvrijheid bij het veldwerk. Ook gaat onze dank uit naar de ouders van de kinderen op de bezochte groepen die hun medewerking hebben verleend aan het onderzoek.

Een speciaal woord van dank aan onze observatoren Clim van Baal, Laura Jansen, Lisa Kuiper, Jantien Schaveling, Deborah Stronks, Nan Venendaal en Elizabeth Wijnberg, die de groepen in Amsterdam en Utrecht hebben bezocht en alle video-opnames van de draaiers en pedagogisch medewerkers hebben beoordeeld.

Deze kortlopende NCKO-studie werd geïnitieerd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Wij danken het ministerie voor het in ons gestelde vertrouwen en hopen dat dit rapport een bijdrage levert aan de kennis van en discussie over opvang in ouderparticipatiecrèches en reguliere kinderopvang.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek
www.kinderopvangonderzoek.nl

Abstract

Nederland kent inmiddels zo'n veertig jaar ouderparticipatiecrèches (opc's). Dit is een vorm van kinderopvang waarbij de ouders (die 'draaiers' worden genoemd als zij op de groep staan) gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de kinderopvang van elkaars kinderen en voor het gevoerde pedagogische beleid. De pedagogische kwaliteit van de ouderparticipatiecrèches, is niet eerder wetenschappelijk onderzocht. Een eerste kwaliteitspeiling is uitgevoerd met een evaluatie van de interactievaardigheden (op groepsniveau) en de pedagogische relatie tussen draaiers en hun eigen kinderen enerzijds en andere kinderen anderzijds (dyadisch niveau). Op de basale vaardigheden *sensitieve responsiviteit, respect voor autonomie, structureren en grenzen stellen* laten de draaiers gemiddeld voldoende tot goede kwaliteit zien. Ook de meer educatieve vaardigheid *praten en uitleggen* is gemiddeld voldoende tot goed. De kwaliteit van de vaardigheden *ontwikkelingsstimulering en begeleiding van interacties* is gemiddeld onvoldoende. De draaiers ervaren zowel meer nabijheid als afhankelijk en conflictueus gedrag van hun eigen kind in vergelijking met andere kinderen in de groep die niet van de ouder zelf zijn.

Een directe vergelijking tussen draaiers van opc's en pedagogisch medewerkers uit kinderdagverblijven in dezelfde buurten laat zien dat de pedagogische kwaliteit gelijkwaardig is voor *structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties*. Pedagogisch medewerkers zijn iets sterker dan draaiers bij *sensitieve responsiviteit* en *respect voor autonomie*. Verder is er een verschil zichtbaar ten gunste van de pedagogisch medewerkers als het gaat om de ervaren relatie met het kind, zowel voor de ervaren *nabijheid* als *afhankelijkheid* en *conflict*.

De pedagogische kwaliteit van de opc's is, kort samengevat, voldoende tot goed voor verschillende onderdelen van de pedagogische kwaliteit, met *ontwikkelingsstimulering* en *begeleiding van interacties* als zwakkere onderdelen. De pedagogische kwaliteit van een kleine groep onderzochte kinderdagverblijven uit dezelfde buurten is eveneens voldoende tot goed met dezelfde zwakkere onderdelen. Bij een directe vergelijking tussen opc's en kinderdagverblijven is er een klein verschil zichtbaar ten gunste van de kinderdagverblijven.

Sleutelwoorden:

ouderparticipatiecrèche, kinderopvang, proceskwaliteit, CIP-schaal, LLRV

1. Inleiding

De ouderparticipatiecrèche is, ondanks haar veertig jaar bestaan, nog steeds een relatief onbekende vorm van kinderopvang. De pedagogische kwaliteit van verschillende vormen van professionele kinderopvang zijn inmiddels geëvalueerd in landelijke kwaliteitspeilingen, zoals de dagopvang, peuterspeelzaal, de peuterspeelzaal met voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en de buitenschoolse opvang, maar de pedagogische kwaliteit van de ouderparticipatie-crèche is wetenschappelijk nog niet geëvalueerd. De directie Kinderopvang van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) daarom verzocht een eerste evaluatie van de pedagogische kwaliteit van de ouderparticipatiecrèches uit te voeren (zie ook de brief van minister Asscher aan de Tweede Kamer van 25 november 2015).

De ouderparticipatiecrèche (vaak afgekort met ‘opc’) is een vorm van kinderopvang met een ander organisatiemodel dan de professionele kinderopvang. Bij opc’s zijn de ouders gezamenlijk verantwoordelijk voor de kinderopvang van elkaars kinderen en voor het gevoerde pedagogisch beleid. Deze ouders, die worden aangeduid met *draaiers*, staan afwisselend op de groep en delen gezamenlijk de opvoeding van elkaars kinderen. De opc neemt zo een eigen positie in de Nederlandse kinderopvangcontext naast de dagopvang, peuterspeelzalen en gastouderopvang. Opc’s vormen slechts een zeer klein onderdeel van de Nederlandse kinderopvang: er zijn zeven locaties in Nederland, waarvan vijf in Utrecht en twee in Amsterdam. Ouders kiezen om verschillende redenen voor dit type opvang. Een kleinschalig scriptie-onderzoek van Calis (2011) liet zien dat veel ouders voor een opc kiezen vanwege de nauwe betrokkenheid van ouders bij de opvang. Ook de contacten met de andere ouders en de andere kinderen worden als pluspunten genoemd.

De opc wordt door voorstanders van deze vorm van opvang gezien als een goed voorbeeld van een burgercollectief in de zogenaamde ‘participatiesamenleving’ (Bergwerff, 2015). Theoretisch zijn de opc’s verbonden met de pedagogische *civil society*. De pedagogische civil society wordt gekenmerkt door ‘de bereidheid van burgers om met elkaar in de eigen sociale netwerken en het publieke domein verantwoordelijkheden rond het opgroeien van jeugdigen te delen in de vorm van informele wederzijdse steun en informele sociale controle’ (Kesselring, de Winter, van Yperen, & Horjus, 2015: p. 264-265). Het brede begrip omvat diverse vormen van betrokkenheid bij de opvoeding en opvoedingsondersteuning (zie Kesselring, de Winter, Horjus, van de Schoot, & van Yperen, 2012). In een opc krijgt de pedagogische ‘civil society’ concreet vorm doordat ouders de opvang van hun kind delen in een gedeeld publiek domein en onderling de verantwoordelijkheid rond de kinderopvang regelen. Tegelijkertijd zijn opc’s niet alleen gebaseerd op informele steun en informele controle, en ze kennen ook een formele kant, namelijk waar de ouders van de ouderparticipatiecrèche aanspraak maken op een kinderopvangtoeslag op basis van de Wet Kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen.

De ouders die zijn aangesloten bij een opc, hebben – net als ouders die gebruik maken van professionele kinderopvang – op dit moment recht op kinderopvangtoeslag. De opc's wijken echter op een aantal punten af van regels die zijn vastgelegd in de Wet Kinderopvang voor wat betreft twee structurele kwaliteitskenmerken, namelijk de stabiliteit en de opleiding van de volwassenen op de groep. De Wet Kinderopvang vereist (onder andere) dat de staf een pedagogische beroepsopleiding moet hebben afgerond. Verder is de stabiliteit van de staf (ook wel aangeduid met 'vaste gezichten') onderdeel van de wet, die aangeeft hoeveel pedagogisch medewerkers een kind maximaal gedurende een week ziet. Doordat er bij opc's een relatief grote groep volwassenen is die de opvanguren verdelen, is het aantal wisselende gezichten groter dan in de reguliere kinderopvang. Dit verschil in structurele kwaliteitskenmerken, zoals die zijn vastgelegd in de Wet Kinderopvang, en de invulling die opc's daaraan geven, houdt sinds enige tijd de politieke gemoederen bezig: past een opc in het Nederlandse kinderopvangbestel dat recht geeft op subsidie van overheidswege? Een belangrijke vraag hierbij in deze politieke en maatschappelijke discussie over de opc's is: wat is de pedagogische kwaliteit van de opc-groepen?

Kinderopvangonderzoek heeft laten zien dat de proceskwaliteit op de groep en met name de interacties tussen de volwassen opvoeder(s) en de kinderen van belang zijn voor het welbevinden van kinderen en de effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen. Correlationeel en longitudinaal onderzoek heeft laten zien dat de interactievaardigheden van de staf een voorspeller zijn van de kinderlijke ontwikkeling (zie bijvoorbeeld Belsky, 2006; Belsky, Lowe Vandell, Burchinal, Clarke-Stewart, McCartney, & Tresch Owen, 2007; zie Clarke-Stewart & Allhusen, 2005). Volwassenen moeten een breed palet aan vaardigheden laten zien in hun interacties met jonge kinderen op de groep. –Ze moeten de kinderen niet alleen emotionele ondersteuning bieden, maar zijn ook verantwoordelijk voor de organisatie van de groep en ondersteuning bij de brede ontwikkeling van kinderen (Domitrovich, Gest, Gill, Bierman, Welsh, & Jones, 2009; Hamre, 2014; Hamre, Hatfield, Pianta, & Jamil, 2014; Helmerhorst, Riksen-Walraven, Vermeer, Fukkink, & Tavecchio, 2014).

De kern van de proceskwaliteit in de kinderopvang wordt gevormd door de vaardigheden van de volwassenen in hun omgang met de kinderen (Hamre, 2014; Helmerhorst e.a., 2014). De draaiers hebben daarmee – evenals de pedagogisch medewerkers in de kinderdagverblijven – op de groep een sleutelrol als het gaat om het welbevinden en de ontwikkeling van de kinderen, niet alleen door hun rechtstreekse interacties met de kinderen, maar ook door hun invloed op de interacties tussen de kinderen onderling en hun omgang met het aanwezige spel materiaal. Daardoor hebben zij een belangrijke rol in het realiseren van de in de Wet Kinderopvang genoemde vier pedagogische doelen: het bieden van veiligheid en het bevorderen van de persoonlijke, de sociale en de morele competentie (het zich eigen maken van normen en waarden) van de kinderen. In deze kleinschalige studie evalueren we de pedagogische kwaliteit van de interactievaardigheden die de draaiers laten zien op de

opc-groepen en vergelijken we deze met de kwaliteit van pedagogisch medewerkers op kinderdagverblijven.

Om inzicht te krijgen in de relaties tussen draaiers en kinderen (zowel eigen kinderen als andermans kinderen) wordt naast de kwaliteit van de interacties op groepsniveau ook de pedagogische relatie tussen draaiers en de individuele kinderen in kaart gebracht op dyadisch niveau. We kijken hierbij naar de mate van ervaren nabijheid, afhankelijkheid en conflict tussen de volwassene (individuele draaier of pedagogisch medewerker) en de individuele kinderen van de groep. Door de pedagogische kwaliteit op zowel dyadisch niveau (één-op-één-relaties tussen volwassene en het individuele kind) als op groepsniveau te meten (de interacties tussen de volwassene met alle kinderen op de groep) ontstaat een completer beeld van de pedagogische kwaliteit. Een dyadisch perspectief maakt het bovendien mogelijk een onderscheid te maken tussen eigen kinderen en de andere kinderen, die bij een opc samen in één groep zitten. De verschillende pedagogische dyadische relaties op de groep worden in kaart gebracht, met bestudering van eventuele verschillen of overeenkomsten tussen de relaties met het eigen kind en de andere kinderen op de groep. Ook bij de pedagogische relatie met kinderen maken we een vergelijking tussen de draaiers op de opc's en pedagogisch medewerkers in kinderdagverblijven.

Opzet van de studie

Het doel van de studie is om de pedagogische kwaliteit van de interactievaardigheden van de draaiers van de opc-groepen (0-4-jarigen) in kaart te brengen. De centrale vragen zijn:

1. Wat is de kwaliteit van de interactievaardigheden van draaiers op de ouderparticipatiecrèche? En hoe verhoudt deze zich tot de kwaliteit van pedagogisch medewerkers in de reguliere kinderdagverblijven?
2. Wat is de kwaliteit van de relaties tussen de draaiers en de kinderen (zowel eigen kinderen als niet eigen kinderen) op de opc-groepen? En hoe verhoudt deze zich tot de relatie tussen pedagogisch medewerkers en de kinderen in de kinderdagverblijven?
3. Wat is de structurele kwaliteit op deze groep?

2. Methode van aanpak

Steekproef en onderzoeksopzet

De steekproef omvat alle zeven opc's in Nederland. Deze locaties tellen in totaal negen groepen voor kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar. Vier groepen kennen een verticale opbouw (0-4 jaar). Voor

vier andere groepen geldt dat kinderen op de opc-groep mogen komen na de babyleeftijd en als zij kunnen lopen. Op één groep moeten de kinderen ouder zijn dan 2 jaar. In totaal zijn 145 draaiers betrokken bij de opc's van wie er 54 in de steekproef zijn opgenomen (37% van de populatie). Deze groep is random geselecteerd door het onderzoeksteam. Twee van de benaderde draaiers hadden bezwaar tegen filmen en zij zijn vervangen door twee andere draaiers. Per groep was gemiddeld een random geselecteerde groep van zes draaiers betrokken. Van alle 54 deelnemende draaiers zijn vragenlijsten ontvangen met achtergrondgegevens van de draaiers, van 49 van deze draaiers hebben we vragenlijsten ontvangen met gegevens over de kwaliteit van de pedagogische relatie met de eigen en niet eigen kinderen. In totaal gaat het om 53 eigen kinderen (56.6% meisje) en om 104 kinderen van anderen (56.7% meisje), die allen aanwezig waren op de dag van het filmen op de groep.

Om een directe vergelijking tussen de pedagogische kwaliteit van de opc's en reguliere kinderdagverblijven mogelijk te maken is tevens een groep van pedagogisch medewerkers betrokken die werkzaam is in kinderdagverblijven in dezelfde buurt als de opc's. In totaal zijn 17 reguliere opvanggroepen bezocht (2 baby/dreumesgroepen, 6 verticale groepen en 9 peutergroepen) van 7 kinderdagverblijven met in totaal 36 pedagogisch medewerkers. Vragenlijsten over de kwaliteit van de pedagogische relatie met individuele kinderen zijn op de kinderdagverblijven compleet ingevuld voor in totaal 172 kinderen (59.3% meisje), die aanwezig waren op de dag van het filmen.

Meetinstrumenten

Interactievaardigheden van draaiers en pedagogisch medewerkers: NCKO-Interactieschalen

Het NCKO heeft in eerder onderzoek observatieschalen ontwikkeld en gevalideerd om de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers in kinderdagverblijven (zie De Kruif e.a., 2007; Helmerhorst e.a. 2014) en gastouders (Gevers Deynoot-Schaub, Helmerhorst, Fukkink, & Bollen, 2014) vast te stellen. De interactievaardigheden van de volwassenen op de groep – zowel draaiers als pedagogisch medewerkers – werden beoordeeld met behulp van de zes NCKO-Interactieschalen (NCKO, 2008; zie Helmerhorst e.a., 2014): (1) *Sensitieve responsiviteit*, (2) *Respect voor autonomie*, (3) *Structureren en grenzen stellen*, (4) *Praten en uitleggen*, (5) *Ontwikkelingsstimulering* en (6) *Begeleiden van interacties* tussen kinderen. Deze vaardigheden worden gemeten op een 7-puntschaal, met de volgende schaalwaarden: 7 = *zeer hoog*, 6 = *hoog*, 5 = *matig hoog*, 4 = *matig*, 3 = *matig laag*, 2 = *laag*, en 1 = *zeer laag*.

De draaiers en pedagogisch medewerkers op de bezochte groepen werden in vier verschillende situaties gefilmd: spel, eten, verschonen en een transitie. Elke opname duurde 10 minuten. Voor elke persoon is een gemiddelde score per interactieschaal berekend over de vier gefilmde episodes. De scores van de personen van dezelfde groep zijn vervolgens ook per schaal

gemiddeld om scores op groepsniveau te verkrijgen, die een indicatie vormen van het pedagogische klimaat op de groep. Op basis van deze scores op groepsniveau zijn groepen geïnclassificeerd in de kwaliteitsniveaus *onvoldoende* (score ≤ 3.5), *matig* ($3.5 < \text{score} \leq 4.5$) en *voldoende tot goed* (score < 4.5).

Zeven getrainde observatoren beoordeelden de gefilmde episodes. Om mogelijke contaminatie van observatie-oordelen uit te sluiten hebben beoordelaars van de opnames niet de eigen opnames gecodeerd. Alle observatoren volgden vooraf een uitgebreide training van zes sessies van gemiddeld vier uur. Een trainingssessie bestond uit het intensief bestuderen van de schaal die op die dag centraal stond en vervolgens het beoordelen en nabespreken van oefenfragmenten. De training werd afgesloten met een toets. Alle observatoren lieten, na de training, een voldoende overeenstemming zien met jury-oordelen (intra-class correlatie, $ICC \geq .70$). Om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ook na de training vast te stellen is een random deel van de video's voor opcs (19%, $N= 10$) dubbel gecodeerd door drie onafhankelijke observatoren. Bij afwijkende scores werd overlegd tot consensus werd bereikt. De gemiddelde overeenstemming, binnen één schaalpunt verschil, was 75 procent. Voor de video-opnames op kinderdagverblijven is dezelfde procedure gevolgd. Een random deel van de video's (18%, $N= 6$) is dubbel gecodeerd met een gemiddelde overeenstemming, binnen één schaalpunt verschil, van 86 procent.

Leerkracht Leerling Relatie Vragenlijst. De LLRV (Koomen, Verschuieren, & Pianta, 2007), die is afgeleid van de Student Teacher Relationship Scale van Pianta (2001), brengt de relatie tussen een opvoeder (leerkrachten, pedagogisch medewerkers en andere opvoeders in een groepssetting) en een individueel kind in kaart (zie Pianta, Nimetz, & Bennett, 1997). Het instrument onderscheidt drie dimensies: Nabijheid (met vragen over genegenheid, warmte, open communicatie, betrokkenheid, vertrouwen, veiligheid, effectiviteit; 11 items); Afhankelijkheid (buitensporige hulp en aandacht vraag, sterke reactie op scheiding; 6 items); en Conflict (negativiteit, conflicten, onvoorspelbaarheid, boosheid, dwingend gedrag, gebrek aan effectiviteit; 11 items). De scores voor elke dimensie liggen op een schaal die loopt van 1 (*laag*) tot en met 5 (*hoog*). De handleiding geeft genormeerde scores, apart voor jongens en meisjes, en deze zijn verwerkt in het verslag. Voor *Nabijheid* zijn de scores als volgt: scores < 4 : zeer laag; 4-5: laag; 6-7 beneden gemiddeld; 8-12 gemiddeld; >12 boven gemiddeld tot zeer hoog. Voor *Afhankelijkheid* zijn de scores: <8 beneden gemiddeld tot laag; 8-12: gemiddeld; 13-14 boven gemiddeld; 15-16: hoog; en >16 : zeer hoog. Voor *Conflict* zijn de scores ten slotte: <13 : gemiddeld tot laag; 13-14: boven gemiddeld; 15-16: hoog; >16 : zeer hoog.

De LLRV is eerder gebruikt in Nederlands onderzoek in het basisonderwijs (zie Koomen, Verschuieren, van Schooten, Jak, & Pianta, 2012) en in de voorschoolse periode (zie bijvoorbeeld Roorda, Verschuieren, Vancraeyveldt, van Crayeveldt, & Colpin, 2014). De LLRV is door de gefilmde draaiers en pedagogisch medewerkers ingevuld voor alle kinderen die op de dag van filmen op de groep aanwezig waren. In de context van een opc zijn er meerdere soorten relaties op de groep: de

relatie tussen de ouder en het eigen kind en de relatie van de ouder met de overige kinderen. Voor de opc maken we bij de LLRV-gegevens een onderscheid in de pedagogische relaties die de draaiers ervaren met de verschillende kinderen (eigen kinderen versus niet eigen kinderen) op de opc-groepen.

Vragenlijst achtergrondkenmerken. Met een korte online vragenlijst zijn enkele relevante achtergrondkenmerken van de draaiers en pedagogisch medewerkers geïnventariseerd (zoals leeftijd, sekse, opleiding, het gevolgd hebben van een pedagogische cursus; zie Tabel 1 voor een overzicht), aansluitend op eerder gebruikte vragenlijsten uit recente NCKO-peilingen van dagopvang en peuterspeelzalen en een validatie-onderzoek van een meetinstrument voor de gastouderopvang. De draaiers en pedagogisch medewerkers zijn bevraagd over algemene kenmerken (o.a. leeftijd, geboorteland, spreektaal thuis, ervaring op de groep), inclusief de stabiliteit (het aantal opvanguren per week en maand) en opleiding (niveau van de hoogste afgeronde opleiding, type opleiding, eventuele gevolgde pedagogische cursussen). Kenmerken van de groep (zoals de groepsgrootte, het aantal draaiers/pm'ers, en de ratio tussen draaiers/pm'ers en kinderen) zijn geïnventariseerd in contact met de locatiecoördinatoren (opc) en leidinggevenden (kinderdagverblijven).

Procedure

Elke groep (zowel opc als kinderdagverblijf) werd gedurende een dagdeel bezocht door een observator. De observator filmde de draaiers (bij opc's) of pedagogisch medewerkers (bij kinderdagverblijven) in hun omgang met de kinderen op de groep, zodat deze opnames later konden worden beoordeeld met behulp van de NCKO-interactieschalen. De observator hield zich zo afzijdig mogelijk om de normale gang van zaken zo min mogelijk te beïnvloeden en de draaiers en pedagogisch medewerkers werd gevraagd om het reguliere programma te volgen. Alle onderzoeksactiviteiten werden uitgevoerd door getrainde onderzoeksassistenten van de Universiteit van Amsterdam onder leiding van ervaren coördinatoren. De logistiek van alle onderzoeksactiviteiten was vastgelegd in een uitgebreide handleiding.

Het onderzoek is goedgekeurd door de ethische commissie van de Faculteit van Gedrags- en Maatschappijwetenschappen (dossiernummer 2016-CDE-7015). Deelname van de draaiers en pedagogisch medewerkers en het filmen op de groep vond plaats na actieve 'informed consent'. Ook de ouders van de kinderen gaven toestemming voor het filmen van hun kind(eren).

Analyses

Hoewel het aantal groepen relatief klein is in deze kleinschalige studie, is toch rekening gehouden met de hiërarchische datastructuur bij de analyses. Verschillen tussen de draaiers van de opc's en de

pedagogisch medewerkers zijn getoetst met een multilevel-analyse, rekening houdend met het feit dat individuele personen (niveau 1) zijn genest binnen locaties (niveau 2).

3. Resultaten

De steekproef van draaiers die betrokken zijn in dit onderzoek, is gemiddeld zo'n 39 jaar oud. Mannen vormen zo'n 30 procent van de onderzochte groep. Voor de meeste draaiers (81.5%) is Nederland het geboorteland en het Nederlands is de meest voorkomende moedertaal, al is er wel enige variatie. Men staat gemiddeld 5.7 uur per week op de groep. De draaiers zijn overwegend hoog opgeleid (90.7% op hbo- of wo-niveau). Voor driekwart van de draaiers is Nederlands de enige taal die thuis wordt gesproken. De helft van de draaiers heeft een cursus gevolgd op het terrein van opvoeding of kinderopvang. Eén op de tien draaiers heeft een pedagogische of psychologische opleiding afgerond (zie Tabel 1 voor een overzicht van demografische kenmerken van de groep).

De pedagogisch medewerkers, waren voor het overgrote deel van het vrouwelijke geslacht (97.2%), waren gemiddeld 34 jaar oud. Voor de meesten (86%) is Nederland het geboorteland en Nederlands is de moedertaal. De pedagogisch medewerkers werkten gemiddeld zo'n 3.5 dag per week; het aantal uren op de groep is dus veel hoger dan voor draaiers. Het meest voorkomende opleidingsniveau is mbo; het gaat in alle gevallen om een pedagogisch beroepsopleiding. De overige gegevens staan vermeld in Tabel 1. De gemiddelde score voor emotionele uitputting geldt als gemiddeld.

Pedagogische kwaliteit van de interacties tussen draaiers en kinderen

Tabel 2 laat zien dat de gemiddelde scores voor de draaiers voldoende tot goed zijn voor *sensitieve responsiviteit, respect voor autonomie, structuren en grenzen stellen en praten en uitleggen*. De gemiddelde score voor *ontwikkelingsstimulering* is net onvoldoende. Het *begeleiden van interacties* tussen de kinderen heeft de laagste score en ligt in de categorie *onvoldoende*.

Eenzelfde beeld is zichtbaar bij de pedagogisch medewerkers, zij het dat er een klein maar telkens positief verschil is ten gunste van de pedagogisch medewerkers. De score voor *ontwikkelingsstimulering* – die met een subtiel verschil iets hoger is voor pedagogisch medewerkers – valt nu in de categorie *matig*.

Tabel 1

Descriptieve gegevens van de groep van opc-ouders en pedagogisch medewerkers

		<i>Draaiers</i>	<i>Pedagogisch medewerker</i>
		<i>Gem (sd)</i>	<i>Gem (sd)</i>
Leeftijd		38.6 jaar (5.4)	34.4 (7.2)
Uren per week op groep		5.7 (2.3)	27.8 (6.7)
		<i>Percentage (%)</i>	<i>Percentage (%)</i>
Geslacht	Man	29.6%	2.8%
	Vrouw	70.4%	97.2%
Geboorteland	Nederland	81.5%	86.0%
	Anders	18.5%	14.0%
Moedertaal	Nederlands	83.3%	86.0%
	Anders	16.7%	14.0%
Ervaren beheersing Nederlandse taal	Zeer goed	92.6%	75.9%
	Goed	5.6%	24.1%
	Niet goed, niet slecht	1.9%	-
Spreekt thuis enkel Nederlands	Ja	74.1%	78.6%
	Nee	24.1%	21.4%
	Onbekend	1.9%	-
Hoogst afgeronde opleiding	LBO	1.9%	-
	MBO	3.7%	89.7%
	HAVO	3.7%	3.4%
	HBO	44.4%	3.4%
	WO	46.3%	3.4%
Achtergrond opleiding	Pedagogisch	7.4%	100%
	Psychologisch	3.7%	-
	Anders	88.9%	-
Ervaring met werken in kinderopvang		16.7%	[100%]
Opvoed- of kinderopvangcursus gevolgd		50.0%	[100%]

Tabel 2

Descriptieve gegevens voor de NCKO-interactievaardigheden van de draaiers

	Ouders opc (<i>N</i> = 54)			Pedagogisch medewerkers (<i>N</i> = 36)			<i>ES_{opc-kdv}</i>
	<i>Gemiddeld</i>	<i>(sd)</i>	<i>Min-max</i>	<i>Gemiddeld</i>	<i>(sd)</i>	<i>Min-max</i>	
Sensitieve responsiviteit	5.46	(0.78)	3.3 – 6.8	5.86	(0.58)	4.8 – 7.0	-0.56
Respect voor autonomie	5.15	(0.74)	3.8 – 6.8	5.63	(0.58)	4.5 – 7.0	-0.70
Structureren en grenzen stellen	5.30	(0.94)	3.0 – 7.0	5.65	(0.93)	2.5 – 7.0	-0.37
Praten en uitleggen	4.71	(0.91)	3.0 – 6.8	4.88	(0.92)	3.0 – 7.0	-0.18
Ontwikkelingsstimulering	3.43	(1.18)	1.0 – 6.0	3.60	(1.34)	1.0 – 6.8	-0.14
Begeleiden van interacties	3.09	(1.13)	1.0 – 6.3	2.88	(1.28)	1.0 – 6.0	0.17

Score < 3.5 = *onvoldoende*; 3.5 ≤ score < 4.5 = *matig*; score ≥ 4.5 = *voldoende tot goed*

Waar Tabel 2 de gemiddelde scores weergeeft, geven Figuur 1 en 2 hieronder de verdeling weer van de scores voor de zes interactievaardigheden over de categorieën *onvoldoende*, *matig*, en *voldoende tot goed*. Figuur 1 laat zien voor de draaiers van de opc's zien dat de kwaliteit voor het merendeel van de draaiers in de categorie *voldoende tot goed* viel voor *sensitieve responsiviteit* (89%). Voor 9 procent van de draaiers was deze kwaliteit matig en 2 procent scoorde *onvoldoende*. Voor *respect voor autonomie* waren de scores respectievelijk 81, 19 en 0 procent, voor *structureren en grenzen stellen* 82, 12 en 6 procent. Bij *praten en uitleggen* scoorde 64 procent *voldoende tot goed*, 27 procent *matig* en 9 procent *onvoldoende*. De resultaten laten zien dat de helft van de draaiers een voldoende tot goede score behaalt voor *ontwikkelingsstimulering*, ongeveer een kwart *matig* en een kwart *onvoldoende*. Bij de vaardigheid *begeleiding van interacties* ligt 68 procent van de scores in de categorie *onvoldoende*.

Figuur 2 laat voor de pedagogisch medewerkers zien dat voor zowel *sensitieve responsiviteit* als *respect voor autonomie* alle scores in de categorie *voldoende tot goed* vielen. Bij *praten en uitleggen* scoorde 91 procent *voldoende tot goed*, 6 procent *matig* en 3 procent *onvoldoende*. Figuur 2 laat verder zien dat een kwart van de pedagogisch medewerkes voldoende tot goed scoort voor *ontwikkelingsstimulering*, gevolgd door 31 procent *matig* en 44 procent *onvoldoende*. Voor *begeleiden van interacties* ten slotte valt het grootste deel (61%) in de categorie *onvoldoende*, gevolgd door *matig* (33%) en *goed* (6%).

Figuur 1

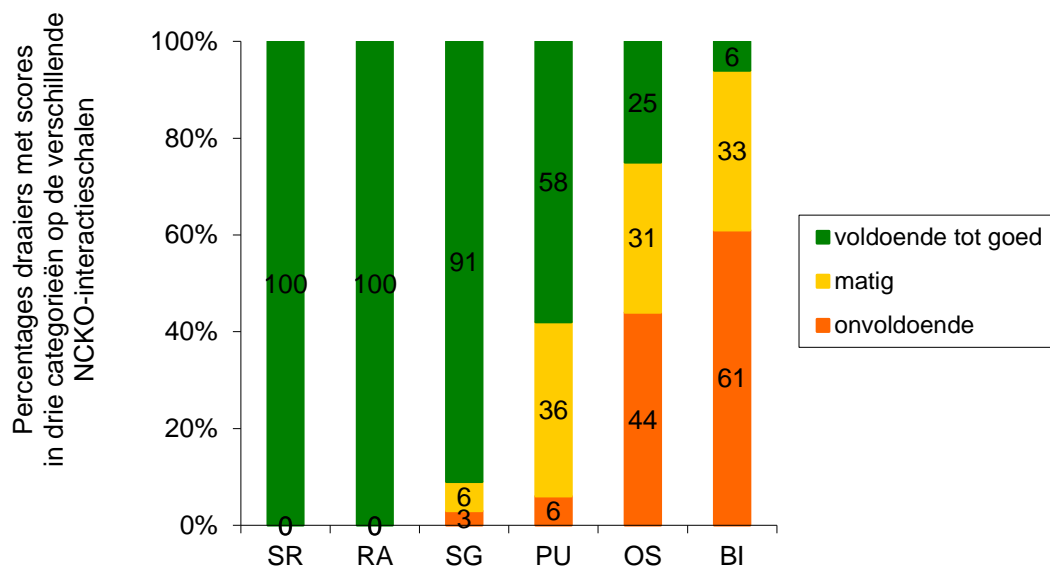
Percentages draaiers met scores voor interactievaardigheden in de categorieën *onvoldoende*, *matig* en *voldoende tot goed*

Noot: SR= *Sensitieve responsiviteit*, RA= *Respect voor autonomie*, SG= *Structureren en grenzen stellen*; PU= *Praten en uitleggen*, OS= *Ontwikkelingsstimulering*; BI= *Begeleiden van interacties*; Score < 3.5 = *onvoldoende*; 3.5 ≤ score < 4.5 = *matig*; score ≥ 4.5 = *voldoende tot goed*

Figuur 2

Percentages pedagogisch medewerkers met scores voor interactievaardigheden in de categorieën *onvoldoende*, *matig* en *voldoende tot goed*

Vergelijking tussen draaiers en pedagogisch medewerkers: NCKO-interactievaardigheden

Het verschil tussen de draaiers op de opc's en de pedagogisch medewerkers (zie Tabel 2) is statistisch significant voor *sensitieve responsiviteit* en *respect voor autonomie* (respectievelijk $F(1,90) = 7.05$, $p = .009$ en $F(1,90) = 11.01$, $p = .001$). De verschillen tussen de beide groepen zijn relatief klein en niet significant voor de andere vaardigheden (voor *structureren en grenzen stellen*: $F(1,86) = 2.99$, $p = .087$; voor *praten en uitleggen*: $F(1, 90) = 0.78$, $p = .379$; *ontwikkelingsstimulering*: $F(1, 90) = 0.41$, $p = .522$; en *begeleiden van interacties*: $F(1, 90) = 0.72$, $p = .397$).

Relatie tussen draaiers en kinderen

De pedagogische relatie, zoals gemeten met de drie LLRV-schalen, is weergegeven in Tabel 4. Draaiers ervaren een normale relatie met zowel het eigen kind als de andere kinderen, lettend op *nabijheid*, *afhankelijkheid* en *conflict*, en dit geldt voor jongens en meisjes. Ook voor de pedagogisch medewerkers geldt dat zij, volgens de normering van het LLRV-instrument, een normale relatie hebben met zowel jongens als meisjes, kijkend naar ervaren *nabijheid*, *afhankelijkheid* en *conflict*. Voor zowel de draaiers van de opc's als de pedagogisch medewerkers geldt dus dat de ervaren pedagogische relaties met individuele kinderen, volgens eigen beoordeling, gemiddeld zijn of bovengemiddeld goed. Draaiers ervaren wel relatief meer afhankelijk gedrag van hun eigen kind.

Tabel 4

Descriptieve gegevens voor de LLRV en normscores, uitgesplitst naar sekse van het kind

	Draaiers				Pedagogisch medewerkers	
	Eigen kind		Andere kinderen		Andere kinderen	
	Jongens $N = 23$	Meisjes $N = 30$	Jongens $N = 45$	Meisjes $N = 59$	Jongens $N = 70$	Meisjes $N = 102$
Nabijheid	4.76 (0.14)	4.74 (0.22)	4.07 (0.44)	4.18 (0.38)	4.40 (0.46)	4.54 (0.40)
Normscore	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>
Afhankelijkheid	2.92 (0.98)	2.75 (0.71)	1.66 (0.44)	1.71 (0.51)	1.86 (0.65)	1.86 (0.63)
Normscore	<i>boven gemiddeld</i>	<i>boven gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld</i>
Conflict	1.95 (0.53)	2.00 (0.60)	1.49 (0.41)	1.53 (0.41)	1.42 (0.49)	1.32 (0.46)
Normscore	<i>gemiddeld tot laag</i>	<i>gemiddeld</i>	<i>gemiddeld tot laag</i>	<i>gemiddeld tot laag</i>	<i>gemiddeld tot laag</i>	<i>gemiddeld tot laag</i>

Opvallend is dat de percepties van de draaiers over de relatie met het eigen kind uitgesprokener zijn dan de percepties van andere kinderen: de draaiers ervaren meer nabijheid, maar ook een grotere afhankelijkheid en meer conflict bij hun eigen kind vergeleken met de andere kinderen in de groep

(zie Tabel 5). Het verschil is het grootst voor de ervaren afhankelijkheid, gevolgd door nabijheid en conflict.

Tabel 5

Verschillen voor de LLRV-scores voor draaiers, uitgesplitst naar eigen en andere kinderen

	Eigen kind	Andere kinderen	Verschi _{eigen-ander kind}	<i>p</i>
Nabijheid	4.70 (0.28)	4.10 (0.44)	$t_{paired} (51) = 8.79$	< .001
Afhankelijkheid	2.79 (0.90)	1.72 (0.52)	$t_{paired} (51) = 7.99$	< .001
Conflict	1.93 (0.58)	1.58 (0.41)	$t_{paired} (51) = 3.61$.001

Vergelijking tussen draaiers en pedagogisch medewerkers: relatie tussen draaiers en kinderen

Een vergelijking tussen de LLRV-scores van de draaiers en de pedagogisch medewerkers – kijkend naar oordelen over ‘andere kinderen’ – laat zien dat de ruwe scores voor *nabijheid* en *afhankelijkheid* significant hoger zijn voor kinderen op kinderdagverblijven dan voor kinderen op opc’s (respectievelijk $F(1, 272) = 42.89, p < .001$ en $F(1, 272) = 4,90, p = .028$). De oordelen bij *conflict* zijn significant lager voor kinderen van kinderdagverblijven dan bij kinderen van opc’s ($F(1, 272) = 7.64, p = .006$). Echter, de statistisch significante verschillen blijken relatief als we deze omzetten naar de genormeerde LLRV-scores. De ruwe scores van de pedagogisch medewerkers zijn telkens iets gunstiger dan bij de draaiers (als zij hun relatie beoordelen met andere kinderen, dus niet de eigen zoon of dochter), maar bij omzetting naar genormeerde scores zijn de beoordelingen geheel vergelijkbaar (zie Tabel 4).

Structurele kenmerken

De groepsgrootte op de dag van de opnames was voor de opc-groepen gemiddeld 8.21 kinderen ($sd = 2.50$), variërend van 4 tot 16 kinderen. Op de groep stonden gemiddeld 2.11 draaiers ($sd = 0.56$), variërend van 1 tot 3 draaiers. De ratio tussen volwassenen en kinderen was gemiddeld 0.26 ($sd = 0.02$), oftewel er waren gemiddeld zo’n vier kinderen per volwassene, variërend van 0.23 tot 0.30. De draaier staat gemiddeld 5.68 uur per week op de groep ($sd = 2.28$) – uitgedrukt in fte (38 uur/week) is dit 0.15 fte – variërend van 2 (.05 fte) tot 18 uur (0.47 fte). Per maand staat een draaier gemiddeld zo’n 23 uur op de groep ($sd = 10.03$), variërend van 8 tot 72 uur (zie ook Tabel 1).

De groepsgrootte voor de dagopvanggroepen was gemiddeld 10.86 kinderen ($sd = 3.15$), variërend van 6 tot 19 kinderen. Op de groep stonden gemiddeld 2.14 pedagogisch medewerkers ($sd = 0.35$), variërend van 2 tot 3. De ratio tussen volwassenen en kinderen was gemiddeld 0.21 ($sd = 0.05$),

oftewel er waren gemiddeld zo'n 5 kinderen per volwassene, variërend van 0.14 tot 0.33. Voor de bezochte kinderdagverblijven geldt dat de pedagogisch medewerkers per week 27.79 uur werkten op de groep ($sd = 6.68$), wat – uitgedrukt in fte (38 uur/week) – gelijk staat aan 0.73 fte, variërend van 3 tot en met 36 uur per week. Per maand werkt men gemiddeld 94 uur per ($sd = 39.63$).

Een vergelijking tussen de structurele kwaliteitskenmerken voor draaiers en pedagogisch medewerkers laat zien dat groepen iets kleiner zijn op de opc's en dat de ratio iets gunstiger uitvalt, met telkens kleine verschillen. De pedagogisch medewerkers staan beduidend meer op de groep dan draaiers, kijkend naar het aantal uren per week.

4. Discussie

Op de zes onderscheiden interactievaardigheden laten de draaiers van de onderzochte opc's gemiddeld een goede kwaliteit zien bij de drie basale interactievaardigheden *sensitieve responsiviteit*, *respect voor autonomie* en *structuren en grenzen stellen*. Ook de kwaliteit van *praten en uitleggen* is gemiddeld genomen goed. *Ontwikkelingsstimulering* en *begeleiden van interacties* blijven hierbij achter en zijn gemiddeld onvoldoende. De draaiers in dit onderzoek ervaren voor alle kinderen voldoende nabijheid, geen te sterke afhankelijkheid van de kinderen en ze ervaren geen conflictueuze relaties met de kinderen. De relaties die draaiers ervaren met de eigen kinderen en niet eigen kinderen zijn verschillend: men ervaart meer nabijheid, maar ook iets meer conflict en vooral meer afhankelijkheid met de eigen kinderen dan bij de andere kinderen op de groep.

Een vergelijking van de resultaten uit deze peiling van de opc's en kinderdagverblijven in 2016-'17 en de laatste kwaliteitspeiling van de kinderdagverblijven in 2012 laat zien dat zowel de draaiers als de pedagogisch medewerkers voor elke interactievaardigheid iets hoger scoren dan de pedagogisch medewerkers (Fukkink e.a., 2013). Een vergelijking met de resultaten uit de laatste peiling van de peuterspeelzaal uit Gevers e.a. (2014) laat hetzelfde beeld zien.

Een directe vergelijking van de kwaliteit van de interactievaardigheden van de draaiers uit opc's en van pedagogisch medewerkers uit de kinderdagverblijven uit dezelfde buurt laat zien dat beide groepen gelijkwaardig zijn als het gaat om *structureren en grenzen stellen*, *praten en uitleggen*, *ontwikkelingsstimulering* en *begeleiden van interacties*. De pedagogisch medewerkers zijn echter iets sterker als het gaat om *sensitieve responsiviteit* en *respect voor autonomie*. Deze directe en actuele vergelijking tussen opc's en kinderdagverblijven uit dezelfde buurt laat – voor beide groepen – een in gunstige zin afwijkend beeld zien van landelijke peilingen die enige jaren geleden zijn uitgevoerd. Toekomstig onderzoek moet duidelijk maken of er in het landelijke beeld sprake is van een positieve trend, of er op bepaalde locaties sprake is van hogere kwaliteitsniveaus of beide. Op basis van deze

kleinschalige vergelijkende studie kunnen we alleen concluderen dat de pedagogische kwaliteit overwegend voldoende tot goed is voor vier van de zes interactievaardigheden (namelijk *sensitieve responsiviteit*, *respect voor autonomie*, *structuren en grenzen stellen* en *praten en uitleggen*) en dat voor twee interactievaardigheden sprake is van overwegend onvoldoende kwaliteit (*ontwikkelingsstimulering* en *begeleiden van interacties*) voor zowel opc's als de kinderdagverblijven in de onderzochte buurten in Amsterdam en Utrecht.

Een andere kanttekening heeft te maken met het feit dat de scores uit deze studie zijn gevonden in opc-groepen met specifieke structurele kenmerken, zoals relatief kleine groepen, een relatief gunstige ratio tussen volwassenen en kinderen, relatief hoog opgeleide ouders als draaiers, en relatief oudere kinderen binnen de voorschoolse periode van 0-4 jaar. De structurele kenmerken van de opc-groepen (gemiddelde groepsgrootte 8.21 kinderen, de ratio tussen draaiers en kinderen .26) waren iets gunstiger dan op de kinderdagverblijven (groepsgrootte: 10.86 kinderen, beroepskracht-kind ratio .21). Ook een vergelijking met andere studies van formele kinderopvang laat zien dat de groepsgrootte en de beroepskracht-kind ratio voor opc's gunstig afsteken tegenover dagopvang en peuterspeelzalen (zie Fukkink e.a., 2012: groepsgrootte: gemiddeld 9.5 kind, beroepskracht-kind ratio: .23; Gevers Deynoot-Schaub e.a., 2014: groepsgrootte: 11.8 kind, beroepskracht-kind ratio: .16). Voor de opleiding ten slotte geldt dat de draaiers niet gecertificeerd zijn voor de kinderopvang maar wel vrijwel allemaal hoog zijn opgeleid. Dit patroon van structurele kenmerken is belangrijk, omdat de groepsgrootte, beroepskracht-kind ratio en opleiding – ook wel aangeduid als de 'ijzeren driehoek' (iron triangle) (Tavecchio, 2002) – 'klassieke' voorspellers zijn van pedagogische kwaliteit in kinderopvangonderzoek. Bij een vergelijking tussen kwaliteitsscores uit deze studie en andere kinderopvangstudies dient daarom rekening te worden gehouden met deze specifieke configuratie van structurele kenmerken van de onderzochte opc's.

Conclusie

Deze studie is de eerste wetenschappelijke studie van de pedagogische kwaliteit van de ouderparticipatiecrèche (opc), die ongeveer veertig jaar bestaat in Nederland. De studie laat zien dat de kwaliteit van de interactievaardigheden van de zogenaamde draaiers op de groepen voldoende tot goed is voor de basale interactievaardigheden *sensitieve responsiviteit*, *respect voor autonomie* en *structuren en grenzen stellen* en *praten en uitleggen* en onvoldoende is voor *ontwikkelingsstimulering* en het *begeleiden van interacties*. De relaties van de draaiers met het eigen kind en de andere kinderen op de groep wordt gekenmerkt door een positieve beleving van nabijheid, enige mate van afhankelijkheid (met name van het eigen kind) en een geringe mate van conflict.

Een directe vergelijking met pedagogisch medewerkers uit de kinderdagverblijven laat zien dat de pedagogische kwaliteit van de professionele kinderopvang hoger is voor *sensitieve responsiviteit* en *respect voor autonomie*. Verder is er een verschil zichtbaar ten gunste van de pedagogisch medewerkers als het gaat om de ervaren relatie met het kind, zowel voor de mate van ervaren *nabijheid* als ervaren *afhankelijkheid* en *conflict*, maar het verschil tussen draaiers en pedagogisch medewerkers is niet van wezenlijk belang.

De pedagogische kwaliteit van de opc's is, kort samengevat, voldoende tot goed voor verschillende onderdelen van de pedagogische kwaliteit, met *ontwikkelingsstimulering* en *begeleiding van interacties* als zwakkere onderdelen. De pedagogische kwaliteit van een kleine groep onderzochte kinderdagverblijven uit dezelfde buurten is eveneens voldoende tot goed met dezelfde zwakkere onderdelen. Bij een directe vergelijking tussen opc's en kinderdagverblijven is er een klein verschil zichtbaar ten gunste van de kinderdagverblijven.

Referenties

- Asscher, L. F. (2015, 25 november). *Onderzoek naar de kwaliteit van ouderparticipatiecrèches (OPC's)* [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/11/25/onderzoek-naar-de-kwaliteit-van-ouderparticipatiecrèches-opc-s>
- Belsky, J. (2006). Early child care and early child development: Major findings of the NICHD study of early child care. *European Journal of Developmental Psychology*, 3(1), 95-110.
- Bergwerff, S. (2015). *De geschiedenis van een omstreden burgercollectief; De ontwikkeling van de ouderparticipatiecrèches binnen het Nederlandse kinderopvangstelsel* (masterscriptie). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Calis, R. (2011). *De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen op een ouderparticipatiecrèche. Een onderzoek naar de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en de kwaliteit van ouderparticipatiecrèches in vergelijking met reguliere kinderdagverblijven*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Geraadpleegd op 1 oktober 2016 via <http://docslide.nl/documents/masterscriptie-oos-roxanne-calis.html>
- Domitrovich, C. E., Gest, S. D., Gill, S., Bierman, K. L., Welsh, J. A., & Jones, D. (2009). Fostering high-quality teaching with enriched curriculum and professional development support: The Head Start REDI program. *American Educational Research Journal*, 46, 567-597.
- Clarke-Stewart, A., & Allhusen, V. D. (2005). *What we know about childcare*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fukkink, R., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I., & Riksen-Walraven, J. M. A. (2013). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven*. Amsterdam/Nijmegen: NCKO.
- Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I., & Fukkink, R. G. (2014). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 2- tot 4-jarigen in Nederlandse peuterspeelzalen in 2013*. Amsterdam: NCKO.
- Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Fukkink, R. G., & Bollen, I. (2014). *Ontwikkeling meetinstrument pedagogische kwaliteit gastouderopvang*. Amsterdam: NCKO en Kohnstamm Instituut.
- Hamre, B. K. (2014). Teachers' daily interactions with children; An essential ingredient in effective early childhood programs. *Child Development Perspectives*, 8(4), 223-230.
- Hamre, B., Hatfield, B., Pianta, R., & Jamil, F. (2014). Evidence for general and domain-specific elements of teacher-child interactions. *Child Development*, 85(3), 1254-1274.

- Hamre, B. K., Pianta, R. C., Downer, J. T., DeCoster, J., Mashburn, A. J., Jones, S. M., ... Hamagami, A. (2013). Teaching through interaction: Testing a developmental framework of teacher effectiveness in over 4,000 classrooms. *The Elementary School Journal*, *113*, 461-487.
- Helmerhorst, K. O. W., Riksen-Walraven, J. M., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Fukkink, R. G., & Tavecchio, L. W. C. (2015). Child Care Quality in the Netherlands over the Years: A Closer Look. *Early Education and Development*, *26*, 89-105.
- Helmerhorst, K. O. W., Riksen-Walraven, J. M. A., Vermeer, H. J., Fukkink, R. G., & Tavecchio, R. G. (2014). Measuring interactive skills of caregivers in child care centers: Development and validation of the Caregiver Interaction Profile Scales. *Early Education and Development*, *25*(5), 770-790.
- Kesselring, M., Winter, M. de, Horjus, B., Schoot, R. van de, & Yperen, T. van (2012). Do parents think it takes a village? Parents' attitudes towards nonparental adults' involvement in the upbringing and nurture of children. *Journal of Community Psychology*, *40*(8), 921-937.
- Kesselring, M. C., Winter, M. de, van Yperen, T., & Horjus, B. (2015). De pedagogische civil society in praktijk: Een studie naar de effecten van de activiteiten binnen het programma Allemaal Opvoeders. *Pedagogiek*, *35*(3), 263-284.
- Kesselring, M., De Winter, M., Horjus, B., & Van Yperen, T. (2013). *Allemaal Opvoeders* in de pedagogische civil society; Naar een theoretisch raamwerk van een ander paradigma voor opgroeien en opvoeden. *Pedagogiek*, *33*(1), 5-20.
- Koomen, H., Verschueren, K., & Pianta, R. (2007). *LLRV – Leerling Leerkracht Relatie Vragenlijst*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Koomen, H., Verschueren, K., Schooten, E. van, Jak, S., & Pianta, R.C. (2012). Validating the student-teacher relationship scale: Testing factor structure and measurement invariance across child gender and age in a Dutch sample. *Journal of School Psychology*, *50*(2), 215-234.
- La Paro, Hamre, B. K., Locasale-Crouch, J., Pianta, R. C., Bryant, D., Early, D., ... Burchinal, M. (2009). Quality in kindergarten classrooms: observational evidence for the need to increase children's learning opportunities in early education classrooms. *Early Education and Development*, *20*, 657-692.
- Pianta, R. C. (2001). *Student-teacher relationship scale; Professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Pianta, R. C., Nimetz, S. L., & Bennett, E. (1997). Mother-child relationships, teacher-child relationships, and school outcomes in preschool and kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, *12*, 263-280.
- Roorda, D. L., Verschueren, K., Vancraeyveldt, C., van Crayeveldt, S., & Colpin, H. (2014). Teacher-child relationships and behavioral adjustment: Transactional links for preschool boys at risk. *Journal of School Psychology*, *52*(5), 495-510.

- Schaufeli, W., & Dierendonck, D. van (2000). *UBOS – Utrechtse Burnout Schaal; Handleiding*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information.
- Tavecchio, L. W. C. (2002). *Van opvang naar opvoeding; De emancipatie van een uniek opvoedmilieu*. Amsterdam: Vossiuspers.
- Veen, A., Fukkink, R., Gevers, M., Heurter, A., Helmerhorst, K., & Bollen, I. (2014). *Pedagogische kwaliteit gemeten in peuterspeelzalen; Uitkomsten NCKO en pre-COOL naast elkaar gezet*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Vermeer, H., Van IJzendoorn, M. H., De Kruif, R., Fukkink, R. G., Tavecchio, L. W. C., Riksen-Walraven, M. A., & van Zeijl, J. (2008). Child care quality in the Netherlands: Trends in quality over the years 1995-2005. *Journal of Genetic Psychology, 169*(4), 360-385.
- Winter, M. de (2011). Samen uit de opvoedingskramp; Naar een pedagogische civil society. In M. de Winter, *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding; Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding* (pp. 60-89). Amsterdam: SWP.